

VOYAGA YETMAGAN SHAXSLAR ISHLARINI SURISHTIRUV VA DASTLABKI TERGOV JARAYONIDA YURITISH TARTIBI

Raximov Nodirbek Mutalliyevich

Namangan Davlat Universiteti

Yuridik fakulteti

magistranti

Annotatsiya: ushbu maqolada voyaga yetmagan shaxslar ishlarini surishtiruv va dastlabki tergov jarayonida yuritish tartibi, voyaga yetmaganlarning jinoyatlari to'g'risidagi ishlarni yuritishning o'ziga xos xususiyatlari, voyaga yetmaganlarning jinoyatlariga doir ishlarni tergov qilish, surishtiruv, dastlabki tergov harakatlari va sud muhokamasi davrida voyaga yetmaganlarning jinoyatlari haqidagi ishlar bo'yicha isbotlanishi lozim bo'lgan holatlar, ehtiyot choralari qo'llash, voyaga yetmagan shaxsni javobgarlikdan yoki jazodan majburlov choralari qo'llagan holda ozod qilish masalalari bayon etilgan.

Kalit so'zlar: voyaga yetmaganlar, o'zini tuta bilish, tergov harakatlari, sud muhokamasi, sud tergov, isbot qilinishi lozim bo'lgan holatlar, qonuniy vakil, advokat, gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, ehtiyot choralari, javobgarlikdan yoki jazodan ozod qilish, majburlov choralari.

ПОРЯДОК ПРОИЗВОДСТВА ДОЗНАНИЯ И ПРЕДВАРИТЕЛЬНОГО СЛЕДСТВИЯ В ОТНОШЕНИИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

Рахимов Нодирбек Муталлиевич

Магистр Наманганского государственного университета

юридического факультета

Аннотация: в данной статье рассматриваются порядок дознания и предварительного следствия в отношении несовершеннолетних, особенности правонарушений несовершеннолетних, расследования правонарушений несовершеннолетних, дознания, предварительного следствия и правонарушений несовершеннолетних, применения в необходимых случаях мер пресечения, освобождения несовершеннолетнего от ответственности или наказания принудительными мерами.

Ключевые слова: несовершеннолетний, самоконтроль, следственные действия, судебное разбирательство, судебное разбирательство, обстоятельства, подлежащие доказыванию, законный представитель, защитник, подозреваемый, обвиняемый, меры пресечения, освобождение от наказания или наказания, меры принуждения.

THE PROCEDURE FOR CONDUCTING AN INQUIRY AND PRELIMINARY INVESTIGATION IN RELATION TO MINORS

Rakhimov Nodirbek Mutallievich

Master of Namangan State University

Faculty of Law

Annotation: this article discusses the order of inquiry and preliminary investigation in relation to minors, the features of juvenile delinquency, the investigation of juvenile delinquency, inquiry, preliminary investigation

<https://conferencea.org>

and juvenile delinquency, the application, if necessary, of preventive measures, the release of a minor from liability or punishment by coercive measures.

Keywords: minor, self-control, investigative actions, trial, trial, circumstances to be proven, legal representative, defender, suspect, accused, preventive measures, release from punishment or punishment, coercive measures.

Bola huquqlari inson huquqlari tizimida alohida o'rin tutishi, bir necha omillar bilan tavsiflanadi, bir tomondan, bolalar kattalar ega bo'lgan va foydalanadigan huquqlarning hammasidan ham foydalana olmaydilar, ikkinchi tomondan aynan ularning hali voyaga yetmaganliklari sababli, davlat va jamiyat tomonidan alohida g'amxo'rona munosabat ko'rsatilishi va ayrim imtiyozlar berilishi talab etiladi.

Shu bilan birga, katta yoshdagilar va voyaga yetmaganlar tomonidan sodir qilingan jinoyat ishlarini ko'rishning bir biridan nafaqat yosh jihatidan balki, sifat jihatidan ham farq qiladigan xususiyatlari mavjud.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 547-moddasida voyaga yetmaganlarning jinoyatlari haqidagi ishlarni yuritish tartibi ko'rsatib o'tilgan bo'lib, ushbu moddaga muvofiq, jinoyat qilgunga qadar o'n sakkiz yoshga to'lmagan shaxslarning jinoyatlari haqidagi ishlarni yuritish tartibi umumiy qoidalar, shuningdek JPKning 548 — 564-moddalari asosida belgilanadi.

Voyaga yetmagan shaxsga ayblov e'lon qilish vaqtida himoyachi bilan bir qatorda voyaga yetmagan shaxsning qonuniy vakili ham ishtirok etadi.

Voyaga yetmagan gumon qilinuvchini va ayblanuvchini so'roq qilish himoyachi, qonuniy vakil ishtirokida amalga oshiriladi.

Himoyachi va qonuniy vakil gumon qilinuvchiga va ayblanuvchiga savollar berishga haqli. So'roq yakunlangach, himoyachi va qonuniy vakil bayonnoma bilan tanishishga va u haqda o'z mulohazalarini bildirishga haqli.

Voyaga yetmagan gumon qilinuvchini, ayblanuvchini so'roq qilishning umumiy davomiyligi kun davomida dam olish va ovqatlanish uchun bir soatlik tanaffusni hisobga olmaganda olti soatdan oshmasligi kerak.

Voyaga yetmagan gumon qilinuvchini yoki ayblanuvchini so'roq qilishda surishtiruvchining, tergovchining yoki prokurorning ixtiyoriga ko'ra yoxud voyaga yetmagan gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchi himoyachisining, qonuniy vakilining iltimosiga binoan pedagog va (yoki) psixolog ishtirok etishi mumkin.

Pedagogning va (yoki) psixologning ishtirokini ta'minlash jinoyat ishini yuritayotgan surishtiruvchining, tergovchining, prokurorning yoki sudning zimmasiga yuklatiladi. Pedagog va (yoki) psixolog surishtiruvchining, tergovchining ruxsati bilan gumon qilinuvchiga yoki ayblanuvchiga savollar berishga,

so'roq tugaganidan so'ng esa, so'roq bayonnomasi bilan tanishib, bayonnomadagi yozuvlarning to'g'riligi va to'liqligi haqida o'z fikrlarini yozma shaklda bayon etishga haqlidir. Bu huquqlar surishtiruvchi, tergovchi tomonidan pedagogga va (yoki) psixologga voyaga yetmagan shaxsni so'roq qilishdan oldin tushuntiriladi va bu haqda so'roq bayonnomasida qayd qilinadi.

Jinoyat protsessual kodeksining 236-moddasida nazarda tutilgan asoslar bo'lgan taqdirda voyaga yetmagan ayblanuvchiga ushbu Kodeksning 237-moddasida nazarda tutilgan ehtiyot choralaridan birini qo'llash mumkin. Voyaga yetmagan shaxs ota-onasining, homiylar, vasiylarning qaroviga yoki, basharti u bolalar muassasasida tarbiyalanayotgan bo'lsa, shu muassasa rahbarlarining qaroviga ham berilishi mumkin.

Voyaga yetmagan ayblanuvchiga nisbatan ehtiyot choralari qo'llanilgani to'g'risida uning qonuniy vakiliga, agar bunday vakil bo'lmasa, boshqa qarindoshlariga xabar qilinadi.

Voyaga yetmagan shaxsni ota-onasi, vasiylar, homiylar yoki bolalar muassasasi rahbarlarining qaroviga topshirish mazkur shaxslardan birontasi voyaga yetmaganning surishtiruvchi, tergovchi, prokuror huzuriga va sudga o'z vaqtida kelishini, shuningdek ayblanuvchining ushbu Kodeks 46-moddasida nazarda tutilgan boshqa majburiyatlarni bajarishini ta'minlash mas'uliyatini yozma ravishda o'z zimmasiga olishidan iboratdir.

Voyaga yetmaganni ota-onasining, vasiylarning, homiylarning yoki boshqa shaxslarning qaroviga topshirish ularning, shuningdek voyaga yetmagan shaxsning o'zining roziligi bilangina amalga oshiriladi.

<https://conferencea.org>

Surishtiruvchi, tergovchi, prokuror, sud voyaga yetmagan shaxsni qarovga topshirishdan oldin ota-onalar, vasiylar yoki homiylarning shaxsi, ularning voyaga yetmagan shaxs bilan o'zaro munosabati haqida ma'lumot to'plashi va ular o'smirni qarov ostiga olishni lozim darajada amalga oshirishga qodir ekanligiga ishonch hosil qilishi kerak.

Ayblanuvchi o'z vazifasini bajarmagan taqdirda uni o'z qaramog'iga olgan shaxs qonunda nazarda tutilgan javobgarlikka tortilishi mumkin.

Ehtiyot choralarini qo'llash uchun asoslar bo'lgan taqdirda, voyaga yetmagan ayblanuvchini, sudlanuvchini turmush va tarbiyalanish sharoitiga ko'ra ilgari yashash joyida qoldirib bo'lmasa, u surishtiruvchining, tergovchining prokuror sanksiya bergan qaroriga yoki sudning ajrimiga binoan bolalar muassasasiga joylashtirilishi mumkin.

Ehtiyot chorasi sifatida qamoqqa olish yoki uy qamog'i voyaga yetmagan shaxsga nisbatan faqat ushbu Kodeksning 236-moddasida nazarda tutilgan asoslar bo'lganda va unga besh yildan ortiq muddatga ozodlikdan mahrum qilish tayinlanishi mumkin bo'lgan qasddan jinoyat sodir etganlikda ayb e'lon qilingan hamda ayblanuvchining munosib xulq-atvorda bo'lishini boshqa ehtiyot choralarini ta'minlay olmaydigan taqdirda qo'llanilishi mumkin.

Voyaga yetmagan shaxsga nisbatan qamoqqa olish yoki uy qamog'i tarzidagi ehtiyot chorasini qo'llash to'g'risida iltimosnoma qo'zg'atish haqidagi masalani ko'rib chiqishda prokuror ish materiallari bilan shaxsan tanishib chiqishi, iltimosnomaning asosligini tekshirishi, hodisaning favquloddaligiga ishonch hosil qilishi va ayblanuvchini ushbu ehtiyot chorasini qo'llash bilan bog'liq holatlar bo'yicha so'roq qilishi shart.

Voyaga yetmaganlar ishlari yuzasidan xorijiy davlatlar jinoyat protsessual qonunchiligi normalariga e'tibor qaratamiz. Rossiya Federatsiyaning Jinoyat protsessual kodeksining XVI bo'limi Ayrim toifadagi jinoyat ishlari bo'yicha ish yuritishning xususiyatlariga bag'ishlangan bo'lib, 50-bob, 420-432 moddalarida Voyaga yetmaganlarga oid jinoyat ishlari bo'yicha ish yuritish bo'yicha qoidalar mavjud. Xususan, 420-moddada Voyaga yetmaganlarga oid jinoyat ishlari bo'yicha ish yuritish tartibi quyidagilardan iborat,

1. Mazkur bobning talablari jinoyat sodir etilgan paytga qadar o'n sakkiz yoshga to'lmagan shaxslarga nisbatan jinoyat ishlari bo'yicha qo'llaniladi.

2. Voyaga yetmagan shaxs tomonidan sodir etilgan jinoyat to'g'risidagi jinoyat ishi bo'yicha ish yuritish ushbu Kodeksning ikkinchi va uchinchi qismlarida belgilangan umumiy tartibda, ushbu bobda nazarda tutilgan istisnolardan tashqari amalga oshiriladi.

Rossiya Federatsiyasi JPKning 425-moddasida Voyaga yetmagan gumonlanuvchini, ayblanuvchini so'roq qilish tartibi ko'rsatilgan. Unga muvofiq,

voyaga yetmagan gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchini so'roq qilish kuniga 2 soatdan, jami 4 soatdan ortiq tanaffussiz davom ettirilishi mumkin emas. Voyaga yetmagan gumon qilinuvchini, ayblanuvchini, himoyachini so'roq qilishda unga savollar berish huquqiga ega bo'lgan himoyachi ishtirok etadi, so'roq yakunida bayonnoma bilan tanishib, bayonnomaning to'g'ri va to'liqligi to'g'risida mulohaza bildiradi. O'n olti yoshga to'lmagan yoki shu yoshga to'lgan, lekin ruhiy kasallikka chalingan yoki aqli zaif bo'lgan voyaga etmagan gumon qilinuvchi, ayblanuvchini so'roq qilishda o'qituvchi yoki psixolog ishtirok etishi shart. Tergovchi, surishtiruvchi voyaga etmagan gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchini so'roq qilishda himoyachining iltimosiga binoan yoki o'z tashabbusi bilan o'qituvchi yoki psixologning ishtirokini taminlaydi. O'qituvchi yoki psixolog tergovchi, surishtiruvchining ruxsati bilan voyaga etmagan gumon qilinuvchiga, ayblanuvchiga savollar berishga, so'roq yakunida esa so'roq bayonnomasi bilan tanishib chiqishga haqli. Tergovchi, surishtiruvchi tomonidan voyaga etmagan gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchini so'roq qilishdan oldin o'qituvchi yoki psixologga tushuntiriladi, bu haqda bayonnomada qayd etiladi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 559-moddasiga muvofiq, voyaga yetmagan ayblanuvchiga surishtiruv, dastlabki tergov tamomlanganligi e'lon qilinib, unga ish materiallari ko'rsatilayotganda uning qonuniy vakili ishtirok etadi. Surishtiruvchi, tergovchi qonuniy vakilga ayblanuvchini ish materiallari bilan tanishtirish vaqti va joyi to'g'risida xabar berishi kerak.

Surishtiruvchi, tergovchi voyaga yetmagan ayblanuvchiga uning shaxsi shakllanishiga salbiy ta'sir qilishi mumkin bo'lgan ish materiallarini tanishish uchun ko'rsatmaslik to'g'risida qaror chiqarishga haqlidir.

Voyaga yetmagan sudlanuvchining himoyachisi, qonuniy vakili, shuningdek prokurorning fikrini eshitib, voyaga yetmagan shaxsga salbiy ta'sir etishi mumkin bo'lgan holatlar tekshirilayotganda sud o'z ajrimi bilan uni sud zalidan chiqarib turishga haqli.

Voyaga yetmagan shaxs sud zaliga qaytarilganidan so'ng raislik qiluvchi unga yo'qligida bo'lib o'tgan muhokama mazmunini yetarli hajmda va shaklda ma'lum qiladi va uning yo'qligida so'roq qilingan shaxslarga savol berishi uchun voyaga yetmaganga imkoniyat yaratib beradi.

Sud, zarurat bo'lganda, voyaga yetmagan shaxsning jinoyati to'g'risidagi ishni ko'rish vaqti va joyi haqida voyaga yetmaganlar ishlari bo'yicha idoralararo komissiyaga xabar beradi. Sud, shuningdek bu komissiya vakillarini guvoh sifatida so'roq qilish uchun sud majlisiga chaqirishga haqlidir.

Shuningdek, mazkur kodeksning 563-moddasida voyaga yetmagan sudlanuvchiga nisbatan hukm chiqarishda sud tomonidan hal etiladigan masalalar ko'rsatib o'tilgan bo'lib, unga ko'ra voyaga yetmagan sudlanuvchiga nisbatan hukm chiqarishda sud, ushbu Kodeksning 457-moddasida ko'rsatilgan masalalardan tashqari, basharti voyaga yetmagan shaxs shartli hukm qilinsa, unga ozodlikdan mahrum etish bilan bog'liq bo'lmagan jazo tayinlansa, voyaga yetmagan shaxsga jamoat tarbiyachisi tayinlash zarurligini muhokama qilishga majbur.

Voyaga yetmagan shaxsni javobgarlikdan yoki jazodan majburlov choralari qo'llagan holda ozod qilish kodeksning 564-moddasida ko'rsatib o'tilgan. Unga muvofiq, voyaga yetmagan shaxsni Jinoyat kodeksi 87-moddasining birinchi qismiga muvofiq javobgarlikdan ozod qilib, materiallarni voyaga yetmaganlar ishi bilan shug'ullanuvchi komissiyada ko'rishga topshirishda surishtiruvchi, tergovchi, prokuror qaror, sud esa ajrim chiqaradi.

Voyaga yetmagan shaxsga nisbatan ishni ko'rishda Jinoyat kodeksi 87-moddasining ikkinchi va uchinchi qismlarida nazarda tutilgan hollarda sud voyaga yetmagan shaxsni jazodan ozod qilish va unga nisbatan majburlov chorasini qo'llanish to'g'risidagi masalani muhokama etishi shart. Sud majburlov chorasini qo'llanish yoki qo'llanmaslik to'g'risida asoslantirilgan ajrim chiqaradi.

Majburlov chorasini qo'llanish yoki qo'llanmaslik to'g'risidagi ajrim ustidan umumiy tartibda shikoyat berilishi va protest bildirilishi mumkin.

Voyaga yetmaganlarning jinoyatlariga doir ishlarni tergov qilishda unga yon atrofidagi shaxslarning ta'siri e'tiborga olinishi lozim. Zero, o'smir o'zlashtirgan rol nafaqat u jinoyatga qo'l urushiga turtki berishi, balki uning tergovda o'zini tutish, keyinchalik, u ozodlikdan mahrum etilgan taqdirda, tarbiya koloniyasidagi xulq atvorini belgilashi mumkin. Shu bois, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligining oldini olish uchun eng avvalo, bu borada belgilangan tadbirlar huquqni muhofaza qilish organlari, jamoat tashkilotlari va boshqa davlat organlari bilan birgalikda olib borilishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. <http://www.lex.uz>
2. . O'zbekiston Respublikasining Jinoyat protsessual kodeksi. Toshkent. Adolat. 1994 yil,
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining "Voyaga yetmaganlarning jinoyatlari haqidagi ishlar bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi Qarori. 2000 yil 15 sentabr, 21 son
4. Alohida toifadagi jinoyat ishlarini yuritish va ularni takomillashtirish muammolari. Toshkent. "Yangi asr avlodi". 2012 yil
5. Rossiya Federatsiyasi Jinoyat protsessual kodeksi. 2001 y. N 174-FZ